

Grammaticale begrippen in verband met het Latijn

door

Dr P. E. IVENS,
lid der Maatschappij

Als wij maar even een boek, dat de Latijnse grammatica uiteenzet, openslaan, dan vinden wij daarin vele grammaticale termen. Zo wordt een zekere grammaticale regel als volgt geformuleerd : het gezegde komt in naamval en, zoveel mogelijk, in geslacht en getal met het onderwerp overeen. De formulering van deze regel spreekt van gezegde, naamval, geslacht, getal en van overeenkomst in naamval, overeenkomst in geslacht, overeenkomst in getal. Ieder technische term duidt een wel bepaalde begripsinhoud aan. Zo worden er door die termen gezegde, naamval, geslacht, getal, enz. grammaticale begrippen aangeduid.

Wij spreken hier even over grammaticale begrippen in verband met het Latijn.

Een volledige bespreking geven over alle grammaticale begrippen die in verband staan met het Latijn is zeker onze bedoeling niet. Onze bedoeling is evenmin uitsluitend enkele van die begrippen klaar en duidelijk te maken.

Wij trachten in het eerste deel in 't kort uiteen te zetten hoe de grammaticale studie, die beoefend wordt om inzicht te verwerven in het Latijn, tot dat inzicht leidt o.a. door middel van bepaalde begrippen. Men krijgt immers geen inzicht in het wezen van het Latijn als men een bepaalde grammaticale regel, zoals de hierboven vermelde regel van de overeenkomst van het gezegde met het onderwerp, formuleert zonder klaar en duidelijk de begrippen te vatten welke die regel vooropstelt.

En wij trachten daarna door de bespreking van enkele begrippen aan te tonen hoe grammaticale begrippen over 't algemeen kunnen verklaard worden.

Voor die bespreking kiezen wij (want wij moeten ons beperken) enkele begrippen uit die de grondslag vormen van de woordleer, nl. het woord, de vorm en de grammaticale eigenschappen. Maar onze bespreking van het woord en de vorm werken wij niet volledig uit, omdat dit alleen kan gedaan worden na een uitgebreid onderzoek. Dat onderzoek betreft niet alleen alle grammaticale eigenschappen (bijv. getal, naamval, persoon, tijd, wijze, enz.) van iedere woordsoort maar ook alle wijzen waarop iedere woordsoort kan gebruikt worden (bijv. zelfstandig gebruik, elliptisch-bijvoeglijk gebruik, enz.). Voor onze bespreking van de grammati-

cale eigenschappen kiezen wij twee eigenschappen uit van de vormen die substantief zijn, nl. het getal en de naamval.

In het tweede deel zetten wij enige beschouwingen uiteen over het woord en de vorm. In het derde deel geven wij een verklaring van het grammaticale getal en van de naamval van de vormen die substantief zijn.

I. DE ONTLEDING VAN DE TAAL EN DE GRAMMATICALE BEGRIPPEN.

De taal gebruiken wij als middel om onze gewaarwordingen, onze gevoelens, onze gedachten uit te drukken. Dat doen wij in de gebarentaal door middel van gebaren ; dat doen wij in de gesproken taal door middel van spraakklanken en dat doen wij in de geschreven taal door middel van bepaalde zichtbare tekens, die geen gebaren zijn en die wij schrijftekens noemen. Om inzicht te krijgen in de taal moeten wij de taal ontleden. Zo kunnen wij de gesproken en ook de geschreven taal ontleden.

Door die ontleding vinden wij in de gesproken taal spraakklanken. Daarmee worden klankgrepen gevormd. Een klankgreep bestaat uit één of meer klanken die in één ademstoot uitgesproken worden. Door die ontleding vinden wij nog gesproken woorden. Een gesproken woord bestaat uit één of meer spraakklanken die een zekere betekenis hebben, een zekere begripsinhoud betekenen. Door die ontleding vinden wij eindelijk gesproken zinnen. Een gesproken zin bestaat uit één of meer gesproken woorden, die samen een gedachte uitdrukken. Een gedachte kan bijv. een oordeel, een bevel, een vraag zijn.

Door de ontleding van de geschreven taal vinden wij lettergrepen, geschreven woorden en geschreven zinnen. Een lettergreep is een geschreven woord of een deel van een geschreven woord, dat ingedeeld wordt volgens bepaalde regels. Een geschreven woord bestaat uit één of meer schrijftekens die een zekere begripsinhoud betekenen. Een geschreven zin bestaat uit één of meer geschreven woorden, die samen een gedachte uitdrukken.

Er moet opgemerkt worden dat die schrijftekens niet alleen lettertekens zijn. Voor de geschreven woorden worden bijv. in het Grieks accenttekens gebruikt, in het Frans het afkortingsteken (*l'apostrophe*) en het koppelteken (*le trait d'union*), in het Latijn het deelteken. Voor de geschreven zinnen worden bijv. in het Grieks, in het Frans en in het Latijn de leestekens gebruikt. Die leestekens maken deel uit van de geschreven zin. Zij helpen immers uitmaken wat voor een zin de geschreven zin is ; zij helpen ook de verschillende delen van de geschreven zin onderscheiden.

Zo kan een vraagteken aantonen dat de geschreven zin « Hij komt ? » een vragende zin is. Zo kan het verplaatsen van een komma de betekenis van een geschreven zin wijzigen.

Als wij hierna spreken van woorden of zinnen dan bedoelen wij zowel de gesproken woorden als de geschreven woorden en zowel de gesproken zinnen als de geschreven zinnen, tenzij wij uitdrukkelijk het tegengestelde verklaren.

De zinsleer heeft als doel de ontleding van de zin. Om die ontleding te kunnen doen tracht zij een definitie van de zin te geven, een definitie en een classificatie van de verschillende soorten van zinnen en een ontleding van de delen van ieder soort van zin. De zinsleer leert ons dat ieder zin bestaat uit één of meer woorden. Zij leert ons ook dat het enige woord van een zin, die uit één woord bestaat, en ieder woord van een zin die uit meer dan één woord bestaat, een bepaalde functie vervult in de zin. Zo vervult in de zin « *Amate* » het enige woord de functie van werkwoordelijk gezegde, terwijl het woord *amate* buiten de zin geen functie vervult.

De woordleer onderzoekt het woord. Zij tracht daarom een definitie van het woord te geven, een definitie en een classificatie van de verschillende woordsoorten en een ontleding van iedere woordsoort. De woordleer leert ons dat sommige woorden verschillende vormen hebben : die woorden noemt men veranderlijke woorden. De woordleer leert ons nog dat soms een vorm van een veranderlijk woord in de zin niet alle functies kan vervullen, die hij zou kunnen vervullen volgens zijn betekenis. Zo heeft het woord *puer* verschillende vormen o.a. *pueri*, *puero* en *puerum* ; en zo kan de vorm *puerum*, wegens zijn vorm, niet als bijvoeglijke bepaling van bezit gebruikt worden, welke functie die vorm, volgens zijn betekenis, toch zou kunnen vervullen. De woordleer leert ons nog dat er woorden zijn die maar één enkele vorm hebben : die woorden noemt men onveranderlijke woorden. De woordleer leert ons eindelijk dat de vormen van de veranderlijke woorden eigenschappen hebben. Zo heeft de vorm *rosam* van het woord *rosa* de eigenschap als lijdend voorwerp van een persoonsvorm te kunnen gebruikt worden.

Een deel van de woordleer onderzoekt de buiging van de veranderlijke woorden, d.w.z. welke vormen de veranderlijke woorden hebben en welke eigenschappen die vormen hebben.

Als een vorm van een woord in de zin niet alle functies kan vervullen, die hij volgens zijn betekenis zou kunnen vervullen, wordt het vraagstuk gesteld van het gebruik van die vorm in de zin. Dat gebruik wordt onderzocht in het deel van de zinsleer dat

handelt over het syntactische gebruik van de verschillende vormen van de veranderlijke woorden.

Volgens deze algemene lijnen geschiedt de ontleding van het Latijn. En daarbij worden dus grammaticale begrippen gebruikt, o.a. spraakklank, schrijfteken, klankgreep, gesproken woord, gesproken zin, lettergreep, geschreven woord, geschreven zin, functie, woordsoort, veranderlijk woord, vorm van een woord, grammaticale eigenschap, buiging. Ook nog andere grammaticale begrippen worden in die ontleding van het Latijn gebruikt: o.a. al de begrippen waarmee wij in onze geest de verschillende functies fixeren van de woorden in de zin, bijv. onderwerp, bijvoeglijke bepaling, enz. en eveneens al de begrippen waarmee wij de eigenschappen van de woorden vatten: getal, naamval, geslacht, enkelvoud, accusatief, vrouwelijk, enz.

Sommige van die begrippen hebben wij reeds min of meer verklaard; andere hebben wij niet verklaard.

De nauwkeurige verklaring van al de grammaticale begrippen is van groot belang. Zulke begrippen worden immers *mutatis mutandis* voor de studie van zeer vele talen gebruikt. En de omschrijving van zo'n begrip helpt soms een moeilijk vraagstuk van de Latijnse grammatica, bijv. de formulering van een regel, klaar en duidelijk te maken.

Hoe de grammaticale begrippen in verband met het Latijn nauwkeurig kunnen omschreven worden, tonen wij nu aan door de bespreking van enkele ervan.

II. HET WOORD EN DE VORM.

In een gesproken woord, d.w.z. een of meer spraakklanken waaraan een betekenis gehecht is, en ook in een geschreven woord, d.w.z. een of meer schrijftekenen die een betekenis hebben, onderscheiden wij de betekenis en de vorm. De betekenis is de begripsinhoud die door het woord betekend wordt. De vorm van een gesproken woord is een gesproken vorm; die gesproken vorm bestaat uit een of meer spraakklanken. De vorm van een geschreven woord is een geschreven vorm; die geschreven vorm bestaat uit een of meer schrijftekenen.

Wij kunnen zo een woord verklaren als een (gesproken of geschreven) vorm waaraan een betekenis gehecht is.

Een gesproken of geschreven vorm is echter maar vorm, omdat en in zoverre de spraakklanken of de schrijftekenen, waaruit hij bestaat, de begripsinhoud symboliseren. In een gesproken en ook in een geschreven vorm kunnen wij dus twee aspecten onderschei-

den : zijn materieel aspect, d.w.z. in zoverre hij uit één of meer spraakklanken of uit één of meer schrijftkens bestaat, en zijn symbolisch aspect, in zoverre hij de drager is van de relatie die hij heeft met de begripsinhoud, als symbool van die begripsinhoud.

Een gesproken woord is dus een gesproken vorm waaraan een begripsinhoud gehecht is, i.a.w. een gesproken vorm die een begripsinhoud heeft. Men kan ook zeggen dat een gesproken woord een begripsinhoud is die uitgedrukt is door een gesproken vorm, i.a.w. een begripsinhoud die een gesproken vorm heeft. Op analoge wijze is een geschreven woord dus een geschreven vorm waaraan een begripsinhoud verbonden is, i.a.w. een geschreven vorm die een begripsinhoud heeft. Men kan ook zeggen dat een geschreven woord een begripsinhoud is die uitgedrukt is door een geschreven vorm, i.a.w. een begripsinhoud die een geschreven vorm heeft.

Van een boek kunnen er een zeker aantal exemplaren bestaan.

Indien er zeven exemplaren bestaan van een eerste boek en zes exemplaren van een tweede, dan zijn er dertien exemplaren, die boekexemplaren zijn, maar dan zijn er niet dertien exemplaren van een boek. Als wij immers spreken van dertien exemplaren van een boek, dan duiden wij aan dat er dertien exemplaren zijn van hetzelfde boek. En dat is niet het geval in de hierboven vermelde veronderstelling. De uitdrukking «dertien boekexemplaren» betekent niet hetzelfde als de uitdrukking «dertien exemplaren van een boek». Als wij zeggen dat er een of meer boekexemplaren voorhanden zijn, dan duiden wij aan dat er zoveel exemplaren zijn, die ieder een exemplaar van een boek zijn, zonder aan te duiden of die exemplaren al dan niet exemplaren van hetzelfde boek zijn. Ieder exemplaar van een boek is een boekexemplaar.

Op dezelfde wijze kunnen er van een vorm meerdere exemplaren bestaan. In de zin «*Marcellae pater et pater Octaviae laborant in villa*» komen er twee exemplaren voor van de vorm *pater*.

Indien er drie exemplaren van de vorm *pater* en twee exemplaren van de vorm *mater* voorhanden zijn in een passage, dan zijn die exemplaren vijf vormexemplaren maar niet vijf exemplaren van een vorm. Als wij immers spreken van vijf exemplaren van een vorm dan duiden wij aan dat er vijf exemplaren zijn van dezelfde vorm. En dat is niet het geval in de hierboven vermelde veronderstelling. Als wij zeggen dat er een of meer vormexemplaren voorhanden zijn, dan duiden wij aan dat er zoveel exemplaren zijn die ieder een exemplaar van een vorm zijn, zonder aan te duiden of die exemplaren al dan niet exemplaren van dezelfde vorm zijn. In de zin «*Marcellae pater laborat*» komen er

drie vormexemplaren voor. Ieder exemplaar van een vorm is een vormexemplaar.

Ieder vormexemplaar is een vorm waaraan een betekenis gehecht is. Een vorm, waaraan een betekenis gehecht is, is een woord. Ieder vormexemplaar is dus een exemplaar dat woord is, een exemplaar van een woord. Ieder exemplaar van gelijk welk woord is een woordexemplaar. Ieder vormexemplaar is dus een woordexemplaar.

Indien er dertien woordexemplaren in een zin voorkomen, dan zijn die dertien exemplaren ieder afzonderlijk een exemplaar van een woord. Maar als wij opmerken dat er dertien woordexemplaren in een zin voorkomen dan weten wij nog niet of die dertien woordexemplaren exemplaren zijn van hetzelfde woord ofwel exemplaren zijn van verschillende woorden, bijv. twee exemplaren van een eerste woord, drie exemplaren van een tweede woord, één exemplaar van een derde woord, enz.

Twee geschreven vormexemplaren kunnen dezelfde vorm hebben of een verschillende vorm. Twee gesproken vormexemplaren kunnen eveneens dezelfde vorm hebben of een verschillende vorm.

Indien zij ieder uit één enkel schrijftteken bestaan, hebben twee geschreven vormexemplaren dezelfde vorm wanneer zij uit hetzelfde schrijftteken bestaan. Indien zij uit meer dan een schrijftteken bestaan, hebben twee geschreven vormexemplaren dezelfde vorm wanneer zij uit dezelfde schrijfttekens, die in dezelfde volgorde voorkomen, bestaan.

Indien zij ieder uit één enkele spraakklank bestaan, hebben twee gesproken vormexemplaren dezelfde vorm wanneer zij uit dezelfde spraakklank bestaan. Indien zij uit meer dan een spraakklank bestaan, hebben twee gesproken vormexemplaren dezelfde vorm, wanneer zij uit dezelfde spraakklanken, die in dezelfde volgorde voorkomen, bestaan.

In de zin « *Marcellae pater et pater Octaviae laborant in villa* » hebben het tweede vormexemplaar en het vierde vormexemplaar dezelfde vorm *pater*.

Een gesproken vormexemplaar en een geschreven vormexemplaar kunnen niet dezelfde vorm hebben. Tussen een gesproken vormexemplaar en een geschreven vormexemplaar kan er wel een zekere relatie bestaan.

Een gesproken woordexemplaar waaraan een betekenis gehecht is kan geschreven worden. Dan ontstaat er een ander woordexemplaar nl. een geschreven woordexemplaar, dat dezelfde betekenis heeft. Dan wordt door de geschreven vorm van dat geschreven vormexemplaar niet alleen de begripsinhoud van dat geschreven

woordexemplaar gesymboliseerd maar ook de gesproken vorm en de begripsinhoud van dat gesproken woordexemplaar. Die beide woordexemplaren hebben dus dezelfde betekenis.

Een geschreven woordexemplaar waaraan een betekenis gehecht is kan uitgesproken worden. Dan ontstaat er een ander woordexemplaar, nl. een gesproken woordexemplaar, dat dezelfde betekenis heeft. Dan wordt door de gesproken vorm van dat gesproken woordexemplaar niet alleen de begripsinhoud van dat gesproken woordexemplaar gesymboliseerd maar ook de geschreven vorm en de begripsinhoud van dat geschreven woordexemplaar. Die beide woordexemplaren hebben dus dezelfde betekenis.

Zo kan het gesproken vormexemplaar *dominus* van de gesproken zin « *Dominus servum castigat* » geschreven worden. Dan ontstaat een geschreven vormexemplaar *dominus*, dat dezelfde betekenis heeft als dat gesproken vormexemplaar *dominus*. Door dat geschreven vormexemplaar *dominus* wordt de begripsinhoud ervan en ook de gesproken vorm en de begripsinhoud van dat gesproken vormexemplaar gesymboliseerd. Zo kan het geschreven vormexemplaar *ancilla* van de geschreven zin « *Ancilla laborat cum domina* » uitgesproken worden. Dan ontstaat een gesproken vormexemplaar *ancilla*, dat dezelfde betekenis heeft als dat geschreven vormexemplaar *ancilla*. Door dat gesproken vormexemplaar *ancilla* wordt de begripsinhoud ervan en ook de geschreven vorm en de begripsinhoud van dat geschreven vormexemplaar gesymboliseerd.

Wanneer een geschreven vorm een gesproken vorm symboliseert, dan symboliseert de gesproken vorm ook de geschreven vorm. I.a.w. wanneer een geschreven vorm het geschreven symbool is van een gesproken vorm, dan is die gesproken vorm het gesproken symbool van die geschreven vorm. Als men immers gelijk welk geschreven vormexemplaar uitspreekt, doet men altijd een bepaald gesproken vormexemplaar ontstaan, dat, als het geschreven wordt, een tweede geschreven vormexemplaar doet ontstaan dat dezelfde vorm heeft als het eerste geschreven vormexemplaar. Die symbolische relatie is dus wederzijds.

Hierboven legden wij uit hoe uit dat gesproken vormexemplaar *dominus*, door het schrijven ervan, een geschreven vormexemplaar *dominus* ontstaat. Als men dat geschreven vormexemplaar *dominus* uitspreekt dan ontstaat, door dat uitspreken, een tweede gesproken vormexemplaar *dominus* dat dezelfde vorm (dezelfde spraakklanken in dezelfde volgorde) heeft als dat eerst vermelde vormexemplaar *dominus*.

Wij kunnen dus twee woordexemplaren vinden, die dezelfde

betekenis hebben en die niet dezelfde vorm hebben, terwijl het ene woordexemplaar een gesproken vorm heeft en het andere woordexemplaar een geschreven vorm heeft. Bij twee zulke woordexemplaren kan die geschreven vorm het geschreven symbool zijn van die gesproken vorm en de begripsinhoud die eraan gehecht is, wat insluit dat die gesproken vorm het gesproken symbool is van die geschreven vorm en de begripsinhoud, die er aan gehecht is. I.a.w. dan is die geschreven vorm de vorm van die gesproken vorm en van de begripsinhoud van die gesproken vorm, terwijl die gesproken vorm de vorm is van die geschreven vorm en van de begripsinhoud van die geschreven vorm. Een vorm is immers vorm van iets anders, bijv. van een begripsinhoud, in zoverre hij dat iets symboliseert.

De wederzijdse symbolische relatie tussen die gesproken vorm en die geschreven vorm is van dezelfde aard als de symbolische relatie die bestaat tussen een (gesproken of geschreven) vorm en zijn begripsinhoud. Zoals een of meer schrijftkens of een of meer spraakklanken symbool zijn van een bepaalde begripsinhoud, zo is die ene vorm symbool van die andere en van de begripsinhoud die eraan gehecht is.

Die wederzijdse symbolische relatie bestaat wanneer de gesproken vorm van het gesproken woordexemplaar ontstaan is door het uitspreken van de geschreven vorm van het geschreven woordexemplaar. Diezelfde relatie bestaat ook wanneer omgekeerd de geschreven vorm van het geschreven woordexemplaar ontstaan is door het schrijven van de gesproken vorm van het gesproken woordexemplaar.

Die zelfde wederzijdse symbolische relatie bestaat nog tussen de gesproken vorm van een eerste woordexemplaar en de geschreven vorm van een tweede woordexemplaar, indien de gesproken vorm van het eerste woordexemplaar dezelfde is als de gesproken vorm die zou ontstaan door het uitspreken van de geschreven vorm van het tweede woordexemplaar. Die zelfde wederzijdse symbolische relatie bestaat eindelijk indien de geschreven vorm van het tweede woordexemplaar dezelfde is als de geschreven vorm die zou ontstaan door het schrijven van de gesproken vorm van het eerste woordexemplaar. Wanneer die eerst vermelde hypothese verwezenlijkt is, dan is die tweede hypothese verwezenlijkt. En wanneer die tweede hypothese verwezenlijkt is, dan is die eerst vermelde hypothese verwezenlijkt.

Een voorbeeld. Er is een gesproken woordexemplaar *pater* en een geschreven woordexemplaar *pater*. De geschreven vorm van dat geschreven woordexemplaar *pater* is dezelfde als de geschreven

vorm die zou ontstaan door het schrijven van de gesproken vorm van dat gesproken woordexemplaar *pater*. Er bestaat dus tussen de gesproken vorm van het gesproken woordexemplaar *pater* en de geschreven vorm van het geschreven woordexemplaar *pater* die reeds vermelde wederzijdse symbolische relatie.

Maar als de geschreven vorm van dat geschreven woordexemplaar *pater* dezelfde is als de geschreven vorm die zou ontstaan door het schrijven van de gesproken vorm van het gesproken woordexemplaar *pater* dan is meteen de gesproken vorm van het gesproken woordexemplaar *pater* dezelfde als de gesproken vorm die zou ontstaan door het uitspreken van de geschreven vorm van het geschreven woordexemplaar *pater*.

Het wezen van een bepaalde (gesproken of geschreven) vorm, die een betekenis heeft, bestaat in zijn vorm (een of meer spraakklanken of een of meer schrijftkens) met de daaraan gehechte betekenis. Als men twee vormexemplaren vindt die dezelfde vorm hebben en dezelfde betekenis, dan vindt men twee exemplaren van dezelfde vorm, en dan zegt men dat dezelfde vorm tweemaal voorkomt.

Het verschil tussen die twee vormexemplaren bestaat alleen hierin dat hun vormen (een of meer spraakklanken of een of meer schrijftkens) in tijd en ruimte buiten mekaar staan. Die twee vormexemplaren zijn dus twee exemplaren van dezelfde vorm, zoals twee boekexemplaren, waarin dezelfde vormexemplaren van een taal in hetzelfde onderlinge taalverband voorkomen, twee exemplaren zijn van hetzelfde boek.

Zo zijn twee vormexemplaren die de vorm *patrem* hebben en de betekenis « vader », twee exemplaren van dezelfde vorm *patrem*. Men zegt dan dat de vorm *patrem* tweemaal voorkomt.

Een (gesproken of geschreven) woord bestaat uit zijn betekenis en zijn (gesproken of geschreven) vorm.

Maar in de ontleding van de zin worden de woordexemplaren in de eerste plaats beschouwd in zoverre zij een begripsinhoud betekenen door de vorm die als symbool gebruikt is. Men beschouwt in die ontleding de vorm niet in zijn materieel aspect, als bestaande uit een of meer spraakklanken of uit een of meer schrijftkens. Men beschouwt in die ontleding de vorm in zijn symbolisch aspect, d.w.z. als drager van die symbolische relatie welke hij heeft tot de begripsinhoud. Een voorbeeld. In de geschreven zin « *Pater Marcellae laborat cum patre Octaviae* » zal men het woordexemplaar *pater* als onderwerp ontleden omdat de persoon, die met dat woordexemplaar genoemd wordt, voorgesteld wordt, in zoverre hij door de schrijftkens gesymboliseerd wordt,

als de handeling verrichtende die met het woordexemplaar *laborat* gesymboliseerd wordt. Men beschouwt zo de begripsinhoud van dat woordexemplaar *pater* in zoverre hij door die schrijftkens gesymboliseerd wordt ; maar men beschouwt er het vormexemplaar *pater* niet als een groep schrijftkens zonder meer.

Wij kunnen twee woordexemplaren van uit het standpunt van de zinsontleding beschouwen, d.w.z. van uit het fundamentele standpunt van de grammatica. Van uit dat standpunt beschouwd bestaat het wezen van een woordexemplaar uit zijn begripsinhoud en uit zijn vorm in zoverre hij symbool is van die begripsinhoud, d.w.z. uit het symbolisch aspect van de vorm. Van uit dat standpunt wordt een woord verklaard als een begripsinhoud die gesymboliseerd wordt door een (gesproken of geschreven) vorm. Tot het wezen van het woord behoort, van uit dat standpunt gezien, niet deze of die bepaalde vorm, deze of die bepaalde schrijftkens of spraakklanken. Als wij dus twee woordexemplaren vinden die dezelfde betekenis hebben en waarvan de vorm verschilt in het materieel aspect, dan vinden wij, van uit dat standpunt van de grammatica beschouwd, twee exemplaren van hetzelfde woord, die ieder een verschillende vorm hebben. Die twee woordexemplaren hebben immers allebei hetzelfde wezen als woord, nl. dezelfde betekenis die in beide woordexemplaren door een vorm gesymboliseerd wordt.

Als er twee exemplaren zijn van hetzelfde woord, die ieder een naar de materie verschillende vorm hebben, dan zegt men dat hetzelfde woord tweemaal voorkomt maar ieder maal onder een verschillende vorm. Zo zijn bijv. in de geschreven zin : « *Pater Marcellae laborat cum patre Octaviae* » het woordexemplaar *pater* en het woordexemplaar *patre* twee woordexemplaren die dezelfde betekenis maar een naar de materie verschillende vorm hebben. Dan vinden wij in die zin twee exemplaren van hetzelfde woord, die de twee naar de materie verschillende vormen *pater* en *patre* hebben. Men zegt dan dat in die zin hetzelfde woord tweemaal voorkomt, eerst onder de vorm *pater* en dan onder de vorm *patre*.

Ieder vormexemplaar is een woordexemplaar in zoverre ieder vormexemplaar een (gesproken of geschreven) vorm is waaraan een betekenis gehecht is. Twee vormexemplaren, die dezelfde vorm en dezelfde betekenis hebben, zijn dus twee woordexemplaren. Twee zulke woordexemplaren hebben dezelfde betekenis en zijn dus twee exemplaren van hetzelfde woord. Twee zulke woordexemplaren hebben dezelfde vorm en zijn dus twee exemplaren van hetzelfde woord die dezelfde vorm hebben. Dan zegt

men dat hetzelfde woord tweemaal voorkomt onder dezelfde vorm.

Zo zijn twee vormexemplaren, die de materiële vorm *patrem* hebben en de betekenis «vader», twee woordexemplaren. Die woordexemplaren *patrem* hebben dezelfde betekenis en zijn dus twee exemplaren van hetzelfde woord. Die woordexemplaren *patrem* hebben dezelfde vorm en zijn dus twee exemplaren van hetzelfde woord, die dezelfde vorm hebben.

Twee woordexemplaren kunnen dezelfde betekenis hebben en niet dezelfde vorm, terwijl het ene woordexemplaar een gesproken vorm en het andere woordexemplaar een geschreven vorm heeft. In dat geval echter kan die geschreven vorm het geschreven symbool zijn van de gesproken vorm en van de inhoud die eraan gehecht is, wat insluit dat de gesproken vorm het gesproken symbool is van de geschreven vorm en van de inhoud die eraan gehecht is. Als deze wederzijdse symbolische relatie bestaat tussen de vormen van twee woordexemplaren, die dezelfde betekenis hebben, zegt men dat het gesproken woordexemplaar en het geschreven woordexemplaar twee exemplaren zijn van hetzelfde woord, die allebei dezelfde vorm hebben.

Inderdaad, vermits de twee woordexemplaren dezelfde betekenis hebben, zijn zij twee exemplaren van hetzelfde woord.

Die geschreven vorm van het geschreven woordexemplaar is vorm van die gesproken vorm en van de inhoud van het gesproken woordexemplaar. Het wezen van een gesproken woordexemplaar bestaat uit de begripsinhoud en de vorm. Die geschreven vorm is dus vorm van het gesproken woordexemplaar. I.a.w. het gesproken woordexemplaar heeft niet alleen zijn eigen gesproken vorm maar ook de geschreven vorm van het geschreven woordexemplaar.

Op analoge wijze kan men aantonen dat het geschreven woordexemplaar niet alleen zijn eigen geschreven vorm heeft maar ook de gesproken vorm van het gesproken woordexemplaar.

Dus hebben beide woordexemplaren (het gesproken en het geschreven), de twee zelfde vormen, nl. die gesproken vorm en die geschreven vorm. Daar van die vormen de ene symbool en dus vorm is van de andere kan men ze aanzien als één dubbele vorm.

En daarom zegt men dat dat gesproken woordexemplaar en dat geschreven woordexemplaar dezelfde vorm, nl. dezelfde dubbele vorm hebben.

Die twee woordexemplaren zijn dus twee exemplaren van hetzelfde woord die dezelfde vorm hebben.

Men noemt een woord dat, in zijn verschillende exemplaren, verschillende vormen heeft, met een van die vormen. Zo noemt

men bijv. het woord *dat*, in zijn verschillende exemplaren, de vormen *pater*, *patre*, *patris*, *patri*, *patrem* heeft, met de vorm *pater*.

Men zegt dat een bepaalde vorm, die met een of meer andere vormen, tot een zelfde woord behoort, een vorm van dat woord is. Dat woord wordt met die zelfde vorm of met een van die andere vormen genoemd. Zo zegt men dat de vorm *patre* een vorm is van het woord *pater*.

De vorm waarmee het woord genoemd wordt kunnen wij « noemvorm » noemen. Het gebruik bezigt die term in verband met de werkwoorden : de niet-deponente werkwoorden worden immers genoemd met de vorm die infinitief, praesens en actief is, en die vorm wordt ook wel noemvorm genoemd. Het gebruik bezigt de term noemvorm niet in verband met de andere veranderlijke woorden : het gebruik heeft geen term om die « noemvorm » aan te duiden.

De woorden die maar een vorm hebben worden natuurlijk met die vorm genoemd.

Na deze uitleg kan er begrepen worden hoe men over een geschreven zin als « *Marcellae pater et pater Hectoris cum patre Octaviae laborant* » gewoonlijk op de volgende wijze spreekt. In die zin zijn er negen woorden, zegt men : in die zin vindt men immers negenmaal een groep schrijftkens die een betekenis hebben, d.w.z. negen woordexemplaren. In die zin komt de vorm *pater* tweemaal voor, zegt men : in die zin vindt men immers het eerste vormexemplaar *pater* en het tweede vormexemplaar *pater*, die dezelfde vorm en dezelfde betekenis hebben. In die zin zijn de vorm *pater* en de vorm *patre* twee verschillende vormen van hetzelfde woord, zegt men : die twee woordexemplaren zijn immers twee exemplaren van hetzelfde woord, die ieder een verschillende vorm hebben. In die zin komt het woord *pater* tweemaal voor onder dezelfde vorm, zegt men : in die zin vindt men immers twee woordexemplaren die dezelfde vorm en dezelfde betekenis hebben. Zo zegt men gewoonlijk ook dat er in die zin zeven verschillende woorden voorkomen, dat het woord *pater* er driemaal in voorkomt, tweemaal onder de vorm *pater* en eenmaal onder de vorm *patre*. Zo zegt men gewoonlijk nog dat de vorm *laborant* van het werkwoord *laborare* en de vorm *Marcellae* van het substantief *Marcella* in die zin voorkomen.

Het gebruik bezigt zo de termen *woord* en *vorm* (van een *woord*). Ons onderzoek heeft getracht de grammaticale begrippen, welke met die termen genoemd worden, te verduidelijken. Het begrip *woord* moet men nog nauwkeuriger verklaren om de Latijnse *grammatica* uit te werken. Er moet immers aangetoond worden

dat twee vormexemplaren, als zij dezelfde vorm hebben en ook als zij niet dezelfde vorm hebben, vormen zijn van hetzelfde woord, wanneer zij niet in betekenis verschillen en ook wanneer zij in hun betekenis alleen verschillen in een of meer grammaticale eigenschappen en (of) in het grammaticale gebruik. Om dat aan te tonen moeten wij echter eerst uitleggen wat grammaticale eigenschappen zijn en wat het grammaticale gebruik van een woord is.

III. OVER DE GRAMMATICALE EIGENSCHAPPEN. ALGEMENE PRINCIPES.

Wij hebben reeds uitgelegd dat twee woordexemplaren die dezelfde betekenis en dezelfde vorm hebben, exemplaren zijn van hetzelfde woord, die dezelfde vorm hebben, i.a.w. exemplaren van dezelfde vorm van hetzelfde woord. Een eigenschap die moet toegeschreven worden aan een vormexemplaar om wille van de vorm als dusdanig, moet toegeschreven worden aan alle exemplaren van die vorm, i.a.w. aan die vorm. Bijv. een eigenschap die moet toegeschreven worden aan één vormexemplaar *rosam*, om wille van de vorm *rosam* als dusdanig, moet toegeschreven worden aan alle exemplaren van de vorm *rosam*, i.a.w. aan de vorm *rosam*.

Wij hebben ook reeds uitgelegd dat twee woordexemplaren die dezelfde betekenis hebben maar in vorm verschillen, exemplaren zijn van hetzelfde woord, die verschillende vormen hebben, i.a.w. exemplaren van verschillende vormen van hetzelfde woord. Een eigenschap die moet toegeschreven worden aan ieder vorm van een woord, is een eigenschap van dat woord. De vorm *domine* heeft bijv. een eigenschap; indien die eigenschap moet toegeschreven worden aan alle vormen van het woord waartoe de vorm *domine* hoort, dan is die eigenschap een eigenschap van dat woord.

Daar wij hier over de eigenschappen spreken vooraleer wij het begrip *woord* op definitieve wijze verklaard hebben, spreken wij hier over de eigenschappen van de vormen en niet over de eigenschappen van de woorden.

Wij beperken ons in deze studie tot het bespreken van de vormen die substantief zijn.

IV. HET GESLACHT EN DE NAAMVAL VAN DE VORMEN DIE SUBSTANTIEF ZIJN.

Een vorm is substantief wanneer hij iets noemt dat hij als een zelfstandigheid voorstelt. Zo is de vorm *patrem* substantief omdat

hij een wezen noemt met de spraakklanken *patrem* en dat wezen voorstelt als een zelfstandigheid.

Wij onderzoeken twee eigenschappen van die vormen : het getal en de naamval.

A. Het getal.

Het grammaticale getal is de eigenschap waardoor een vorm die substantief is het aantal van de betekende wezens min of meer duidelijk aanduidt. De vorm *rosam*, die substantief is, duidt dat aantal aan als zijnde één ; de vorm *rosas* heeft dus de grammaticale eigenschap die men getal noemt. De vorm *rosas*, die substantief is, duidt dat aantal aan als zijnde meer dan één ; de vorm *rosas* heeft dus ook die zelfde grammaticale eigenschap.

Wij kunnen twee grammaticale getallen onderscheiden : het getal dat aanduidt dat het aantal der betekende wezens één is en het getal dat aanduidt dat dat aantal meer dan één is. Het eerste getal noemen wij het enkelvoud, het tweede getal noemen wij het meervoud. Het getal van de hierboven vermelde vormen *rosam* en *rosas* is respectievelijk het enkelvoud en het meervoud.

Dezelfde vorm kan nu eens (in een eerste exemplaar) enkelvoudig zijn, dan weer (in een tweede exemplaar) meervoudig zijn. Zo is de vorm *hiberna* (*hibernorum*) enkelvoudig als hij het aantal van de betekende winterkampen aanduidt als zijnde één, zoals bijv. in de zin « *Hiberna hostium occupata sunt* », indien die zin betekent « Het winterkamp van de vijanden werd ingenomen ». Zo is diezelfde vorm *hiberna* meervoudig als hij het aantal der betekende winterkampen aanduidt als zijnde meer dan één, zoals bijv. in de zin « *Bina hiberna devastata sunt* », indien die zin betekent « De twee winterkampen werden verwoest ». Zo is de vorm *nautae* enkelvoudig in de zin « *Pater nautae laborat* » en meervoudig in de zin « *Nautae navigant* ».

Wij noemen een vorm enkelvoudig of meervoudig naar gelang het getal van de vorm het enkelvoud of het meervoud is.

Van een vorm die enkelvoudig is, zeggen wij dat hij in het enkelvoud staat ; van een vorm die meervoudig is zeggen wij dat hij in het meervoud staat.

Wij zeggen dat een vorm getal is, omdat en in zoverre hij het aantal van de betekende wezens in zekere mate aanduidt. Omdat de vorm niet alleen die eigenschap heeft maar ook die eigenschap in zekere zin is, noemen wij de vorm getal. Wij zeggen dat *rosam* getal is en dat *rosas* getal is. De term getal duidt dus in de eerste

plaats een eigenschap van een vorm aan en in de tweede plaats de vorm zelf aan welke die eigenschap heeft.

Zo zeggen wij dat een vorm een bepaald getal (enkelvoud, meervoud) is omdat en in zoverre hij het aantal van de betekende wezens op een bepaalde wijze aanduidt. Omdat de vorm niet alleen een bepaald getal (enkelvoud, meervoud) heeft maar ook dat bepaald getal in zekere zin is, noemen wij de vorm met de naam van dat bepaald getal. Wij noemen de vorm *rosam* enkelvoud en de vorm *rosas* meervoud. I.a.w. de naam van gelijk welk grammaticaal getal duidt in de eerste plaats een bepaalde eigenschap aan van een vorm en in de tweede plaats de vorm zelf aan welke die eigenschap heeft.

Het komt voor dat een enkelvoudige en een meervoudige vorm in hun betekenis alleen hierin verschillen dat de enkelvoudige vorm het aantal van de betekende wezens aanduidt als één en dat de meervoudige vorm dat aantal aanduidt als meer dan een. Dan zegt men dat het verschil in de betekenis van die twee vormen alleen een verschil in getal is. Zo bestaat er een verschil tussen de betekenis van de vorm *rosam* en die van de vorm *rosas*, maar dat verschil is alleen een verschil in getal.

Het komt ook wel voor dat het verschil in betekenis tussen een enkelvoudige en een meervoudige vorm niet alleen een verschil in getal is: zo bijv. tussen de enkelvoudige vorm *rosam* en meervoudige vorm *ancillas*. Wij zeggen dat twee vormen, die substantief zijn en waarvan de betekenis alleen in getal verschilt, twee vormen zijn van een zelfde woord. Zo zeggen wij dat de enkelvoudige vorm *rosam* en de meervoudige vorm *rosas* twee vormen zijn van hetzelfde woord.

Zo kan er, bij de bespreking van andere grammaticale eigenschappen, gezegd worden dat twee vormen, waarvan de betekenis alleen in een of andere grammaticale eigenschap verschilt, vormen zijn van hetzelfde woord. Zo wordt de nauwkeurige verklaring van het begrip *woord* voorbereid die wij reeds geformuleerd hebben; volgens die verklaring zijn verschillende vormen, die in betekenis alleen maar verschillen in een of meer grammaticale eigenschappen en (of) in hun grammaticaal gebruik, vormen van hetzelfde woord.

Als wij zo zeggen dat twee verschillende vormen, waarvan de betekenis alleen in getal verschilt, vormen zijn van hetzelfde woord, dan beweren wij dat het wezen van dat woord door zijn betekenis (maar niet door een bepaalde vorm) bepaald is. En wij omschrijven die betekenis nauwkeuriger als volgt. Die betekenis is niets meer dan wat gemeenschappelijk is in de begrips-

inhoud van die enkelvoudige vorm en in de begripsinhoud van die meervoudige vorm. De begripsinhoud die het wezen van dat woord bepaalt omvat niet de aanduiding die door het grammaticale getal van die enkelvoudige vorm gegeven wordt. Die begripsinhoud omvat evenmin de aanduiding die door het grammaticale getal van die meervoudige vorm gegeven wordt. Die begripsinhoud welke het wezen van het woord bepaalt omvat dus geen enkele aanduiding nopens het aantal van de betekende wezens.

Om dat op die wijze bepaald woord te noemen gebruiken wij een enkelvoudige vorm die tot dat woord hoort. Wij zeggen niet dat het woord met *de* enkelvoudige vorm genoemd wordt want een woord dat substantief is kan verschillende enkelvoudige vormen hebben. Zo heeft het woord, dat de enkelvoudige vorm *rosam* en de meervoudige vorm *rosas* heeft, ook nog de enkelvoudige vorm *rosae*. Die vormen *rosam* en *rosae* zijn enkelvoudig want zij duiden het aantal van de betekende wezens als één aan en die vormen zijn vormen van hetzelfde woord, daar zij niet in betekenis verschillen.

Met welke enkelvoudige vorm wij een substantief noemen verklaren wij hieronder.

Als wij zo een enkelvoudige vorm gebruiken om het woord te noemen, dan gebruiken wij de vorm niet als vorm van een woord, met al zijn eigenschappen, o.a. met zijn bepaald grammaticaal getal, het enkelvoud, waardoor het aantal der betekende wezens als één aangeduid wordt. Wij gebruiken dan die vorm als naam van het woord, waarvan het wezen bestaat uit zijn begripsinhoud, zonder aanduiding van het aantal der betekende wezens, en uit het feit dat de begripsinhoud door een vorm betekend wordt. Wij gebruiken dan die vorm als naam van het woord, waarvan het wezen het gebruik van die bepaalde vorm niet insluit. Maar ook dan duidt de vorm aan dat er sprake is van één enkel wezen, nl. het woord, en, in die zin, heeft hij het grammaticale getal dat enkelvoud is.

Die definitives van het getal in het algemeen beschouwd en van het enkelvoud en van het meervoud worden gewoonlijk wel aangenomen maar niet konsekwent toegepast.

Zo wordt de vorm *hiberna* (*hibernorum*) « vorm zonder enkelvoud » of « uitsluitend-meervoudig » genoemd. Maar volgens de hierboven gegeven definitie is de vorm *hiberna* enkelvoud in de reeds vermelde zin « *Hiberna hostium occupata sunt* » en meervoud in de reeds vermelde zin « *Bina hiberna devastata sunt* ». De vorm *hiberna* is dus enkelvoudig of meervoudig naar gelang hij het aantal van de betekende wezens aanduidt als één of als meer dan één.

B. De naamval.

Een andere eigenschap van de vorm, die substantief is, is de naamval.

De naamval is de eigenschap waardoor een vorm een of meer functies in de zin kan vervullen maar niet alle functies die hij volgens zijn betekenis zou kunnen vervullen.

In het Nederlands kan de vorm *moeders* gelijk welke functie in een zin, in zoverre de betekenis van het woord het toelaat, vervullen. De vorm *moeders* kan immers onderwerp, naamwoordelijk gezegde, bijvoeglijke bepaling of gelijk welk ander zinsdeel zijn in zoverre de betekenis van het woord het toelaat. Wij zeggen hierboven « in zoverre de betekenis van het woord het toelaat ». Zo kan de vorm *moeders* geen werkwoordelijk gezegde zijn, omdat de betekenis van de vorm uitsluit dat hij een doen, zijn of worden aanduidt, wat vereist wordt van het werkwoordelijk gezegde. Omdat die vorm *moeders*, onder het gemaakte voorbehoud, gelijk welke functie in de zin kan vervullen is die vorm geen naamval, heeft hij niet de eigenschap die naamval genoemd wordt.

In het Latijn heeft de vorm *matrem* wel die eigenschap. Die vorm kan immers in de zin sommige functies vervullen maar niet gelijk welke functie die hij zou kunnen vervullen volgens zijn betekenis. Die vorm *matrem* kan immers o.a. lijdend voorwerp zijn en na het voorzetsel *ad* gebruikt worden ; maar wegens zijn vorm kan die vorm *matrem* geen onderwerp zijn van een persoonsvorm. Volgens zijn betekenis zou de vorm *matrem* nochtans onderwerp kunnen zijn van een persoonsvorm in een zin, die verder zou luiden « *laborat* » en die zou betekenen « moeder werkt ».

Wij kunnen verschillende naamvallen onderscheiden naar gelang die eigenschap om één of enkele functies in de zin te kunnen vervullen de eigenschap is om deze of die bepaalde functie ofwel om deze of die bepaalde groep van functies in de zin te kunnen vervullen. Zo is de vocatief de naamval waardoor een vorm als aanspreking kan gebruikt worden. De vorm *domine* heeft de naamval die men vocatief noemt omdat en in zoverre hij, wegens zijn vorm, in die functie kan gebruikt worden. Zo is de nominatief de naamval waardoor een vorm o.a. als onderwerp van een persoonsvorm of als naamwoordelijk gezegde van een persoonsvorm kan gebruikt worden. De vorm *dominus* heeft de naamval die men nominatief noemt, omdat en in zoverre hij, wegens zijn vorm, o.a. als onderwerp van een persoonsvorm of als naamwoordelijk gezegde van een persoonsvorm kan gebruikt worden.

Ieder naamval is dus gekenmerkt door de functie of de groep

van functies die de vorm, welke die naamval heeft, kan vervullen. Zo is de vocatief gekenmerkt als de naamval waardoor een vorm aanspreking kan zijn. Zo is de nominatief gekenmerkt als de naamval waardoor een vorm o.a. onderwerp van een persoonsvorm of naamwoordelijk gezegde van een persoonsvorm kan zijn.

Bij de Latijnse vormen die substantief zijn komen er verschillende naamvallen voor : zo de nominatief, de vocatief, de genitief, de datief, de accusatief en de ablatief.

Een vorm die substantief is kan verschillende naamvallen zijn. Zo is de vorm *agricola* nominatief en ook vocatief. Hij is nominatief in zoverre hij o.a. als onderwerp van een persoonsvorm of als naamwoordelijk gezegde van een persoonsvorm kan gebruikt worden en hij is vocatief in zoverre hij als aanspreking kan gebruikt worden, terwijl hij volgens zijn betekenis ook nog lijdend voorwerp van een persoonsvorm zou kunnen zijn.

Twee verschillende vormen die, naar de betekenis alleen in getal verschillen, kunnen een zelfde naamval zijn. De vormen *incolam* en *incolas* bijv. verschillen naar de betekenis alleen in getal. Elk van die twee vormen is accusatief omdat en in zoverre hij o.a. lijdend voorwerp kan zijn van een persoonsvorm, terwijl hij, volgens zijn betekenis, ook nog onderwerp van een persoonsvorm zou kunnen zijn, welk zinsdeel hij niet kan zijn wegens zijn vorm.

Wij moeten goed in acht nemen dat de naamval niet de eigenschap is een bepaalde functie feitelijk te vervullen. Als wij zeggen dat een vorm nominatief is dan betekent dat niet dat die vorm onderwerp is van een persoonsvorm noch dat die vorm naamwoordelijk gezegde is van een persoonsvorm.

Indien wij een naamval definieerden als de eigenschap die er in bestaat een bepaalde functie te vervullen, dan zouden wij zoveel naamvallen moeten onderscheiden als er verschillende functies zijn in de zin. Dat doet men niet voor de Latijnse vormen die substantief zijn.

Wij kunnen hier de terminologie wat duidelijker maken. Wij zeggen dat een zekere vorm naamval is, omdat en in zoverre hij in de zin een of meer functies maar niet alle kan vervullen, die hij zou kunnen vervullen volgens zijn betekenis. Omdat die vorm niet alleen de eigenschap, die wij met de algemene term naamval noemen, heeft maar ook die eigenschap in zekere zin is, noemen wij die vorm naamval. I.a.w. de term naamval duidt in de eerste plaats een eigenschap van een vorm aan en in de tweede plaats de vorm zelf aan welke die eigenschap heeft.

Zo zeggen wij dat een zekere vorm een bepaalde naamval (no-

minatief, vocatief, genitief, datief, accusatief of ablatief) is omdat en in zoverre hij een bepaalde functie of enige bepaalde functies in de zin kan vervullen, maar niet alle die hij volgens zijn betekenis zou kunnen vervullen. Omdat die vorm niet alleen de bepaalde eigenschap, nl. de bepaalde naamval, heeft maar ook de bepaalde eigenschap, nl. de bepaalde naamval, in zekere zin is, noemen wij die vorm met de naam van die bepaalde naamval. I.a.w. de naam van gelijk welke bepaalde naamval duidt in de eerste plaats een bepaalde eigenschap aan van een vorm en in de tweede plaats de vorm zelf aan welke die bepaalde eigenschap heeft.

Zo zeggen wij bijv. dat de vorm *domine* vocatief is omdat en in zoverre hij aanspreking kan zijn in de zin terwijl hij volgens zijn betekenis nog andere functies in de zin zou kunnen vervullen. Omdat de vorm *domine* niet alleen de eigenschap, de naamval die wij vocatief noemen, heeft maar ook die eigenschap in zekere zin is, noemen wij de vorm *domine* vocatief. I.a.w. de term vocatief duidt in de eerste plaats een eigenschap aan van de vorm *domine* en in de tweede plaats de vorm *domine* zelf aan welke die eigenschap heeft. Zo ook duiden de termen nominatief, vocatief, genitief, datief, accusatief en ablatief in de eerste plaats een bepaalde eigenschap aan van een vorm die substantief is en in de tweede plaats de vorm zelf aan, welke die eigenschap heeft.

Wij hebben reeds uitgelegd dat twee verschillende vormen die dezelfde betekenis hebben, vormen zijn van hetzelfde woord. Welnu twee verschillende vormen die alleen in naamval verschillen verschillen niet in betekenis. Dus zijn twee zulke vormen vormen van hetzelfde woord.

Wij hebben reeds uitgelegd dat verschillende vormen die in hun betekenis alleen in getal verschillen vormen zijn van hetzelfde woord. Welnu twee verschillende vormen die alleen in naamval en in getal verschillen, verschillen in hun betekenis alleen in getal. Dus zijn twee zulke vormen vormen van hetzelfde woord.

Hoe wij het wezen van dat woord bepalen, als wij zeggen dat twee verschillende vormen, waarvan de betekenis alleen in getal verschilt, vormen zijn van hetzelfde woord, hebben wij reeds uitgelegd bij de bespreking van het grammaticaal getal. Dat woord wordt bepaald door zijn betekenis, zonder enige aanduiding noemens het aantal van de betekende wezens, en niet door een bepaalde vorm.

Dat wij, om dat op die wijze bepaald woord te noemen, een enkelvoudige vorm, die tot dat woord behoort, gebruiken, hebben wij ook reeds uitgelegd. Nu kunnen wij zeggen dat wij daartoe de enkelvoudige vorm gebruiken die nominatief is. Zo gebruiken

wij om het woord aan te duiden dat o.a. de vormen *rosam*, *rosas* en *rosae* heeft de vorm *rosa* die enkelvoud en nominatief is.

BESLUIT.

Om inzicht te verwerven in een taal moet men grammaticale begrippen gebruiken. Die grammaticale begrippen moeten dus uitgelegd worden.

Op het belang van de uitleg van de grammaticale begrippen hebben wij reeds gewezen. Hoe die uitleg kan gegeven worden blijkt uit de enkele beschouwingen die wij gewijd hebben aan het woord, aan de vorm en aan twee eigenschappen van de vormen die substantief zijn.

Zo kan, vooral door definitie en classificatie, uitleg gegeven worden over de zin, de verschillende soorten van zinnen, de zinsdelen, het woord, de verschillende woordsoorten en over de eigenschappen van de verschillende woordsoorten. Zo zou men dan vaststellen dat dezelfde termen soms verschillende begrippen dekken. Zo kan men na een onderzoek van de grondslagen van de grammaticale studie een systematische diepgaande uiteenzetting geven van de grammatica niet alleen van het Latijn maar ook van vele andere talen.